

ECLIPSAT PEL SEU FILL

JOAN COROMINA PUJOL, PROFESSOR DE DIBUIX I CERAMISTA, ÉS L'ARTÍFEX DEL NAIXEMENT DE LA «NOVA CERÀMICA ARTÍSTICA CATALANA»

AUTOR: JOAN COROMINA PUJOL. FOTO: EDUARD PUNSET

L'any 1888 el periodista i escriptor Octavio de Carreras va publicar a Girona el llibre *Orígen é historia del arte cerámico*. L'opuscle, premiat un any abans en el Certamen Literari Musical de la Bisbal d'Empordà amb un objecte d'art ofert per terrissers d'aquella vila «a la millor memoria escrita en català ó castellà que descriga l'origen y fassi l'història de l'art cerámich», tal com publicitava el setmanari local *El Eco Bisbalense* de 29 de maig de 1887, dedica el seu darrer apèndix a la ceràmica de la Bisbal; un breu suplement que té el mèrit de ser el primer assaig especialitzat sobre la terrissa de la Bisbal en un moment en què aquest tema no interessava a ningú –excepte als mateixos terrissers.

XAVIER ROCAS > TEXT

>> *Àmfora imitació de ceràmica àtica (col·lecció particular).*

Carreras aporta diverses notícies històriques extretes de l'arxiu municipal, ressenya succintament l'actualitat del sector ceràmic bisbalenc i destaca explícitament els esforços que realitzaven un artista i un terrisser de la Bisbal per trobar nous horitzons a la principal manufactura local: «Por fortuna creemos entrará pronto la Cerámica bisbalense en una nueva era. Como no podía menos de suceder; se han unido el arte y la industria: el señor Corominas, entusiasta cultiva-

dor del primero, y el señor Sunyer, inteligente alfarero, dedicanse á estudiar el modo de establecer una fabricación de productos cerámicos verdaderamente artísticos. Nosotros hemos visto algunos vasos de estilo griego que, aunque

no pueden considerarse más que como pruebas, revelan, no obstante, un gusto exquisito».

L'artista «señor Corominas» esmentat en la memòria d'Octavi de Carreras era Joan Coromina Pujol, aleshores director de l'Escola de Dibuix de la Bisbal i amb una destacada activitat artística i cultural a la vila. Generós amb el seu art i amb el seu mestratge, gaudia llavors de gran prestigi i ampli reconeixement dels seus mèrits artístics. Va ser un personatge rellevant de la Bisbal de final del segle XIX i principi del segle XX que, no obstant això –i de manera paradoxal–, ha estat escassament reconegut,

Joan Coromina Pujol, director de l'Escola de Dibuix de la Bisbal, fou un artista de sensibilitat poc corrent, generós amb el seu art i el seu mestratge, amb una destacada activitat artística i cultural

AUTOR: DESCONEGUT. FONTS D'IMATGES SALAMO (ACBEI)

eclipsat per la gegantina personalitat del seu deixeble més avantatjat, el seu propi fill Joan Baptista.

Anys d'assajos i temptatives

A final del segle XIX i principi del segle XX la manufactura terrissera tradicional de la Bisbal va entrar de manera gradual en crisi, molt condicionada pel canvi estructural que suposava la progressiva transformació d'una societat rural a una altra cada cop més urbana. Aquesta situació gairebé terminal, lluny d'ensorrar el negoci de la ceràmica, estimulà l'aparició d'altres manufactures alternatives, com ara la ceràmica artística i decorativa de tipus modernista i la ceràmica arquitectònica, que experimentà un desenvolupament extraordinari especialment a partir de 1908 i que va fer eclosió l'any 1911 amb l'aparició de La Gabarra, fàbrica orientada a la producció de ceràmica envernissada per a revestiments i ornamentació arquitectònica.

Un dels principals artífexs d'aquest moviment de renovació estètica i tècnica de la nova ceràmica de la Bisbal fou, sens dubte, el professor de dibuix i

>> Joan Coromina Pujol impartint el seu mestratge, cap a 1910. Al seu costat, assegut davant d'un cavallet, el seu fill Joan Baptista.

ceramista Joan Coromina Pujol. D'una banda, com veurem, per haver reeixit en la recerca de nous procediments d'elaboració i nous tipus ceràmics; de l'altra, pel seu mestratge artístic, ja que va ser no només el pedagog de diverses generacions de bisbalencs sinó també, i molt especialment, el millor guia per acompanyar i dirigir la carrera dels seus fills, un procés que culminà el març de 1911 amb l'obertura de la fàbrica La Gabarra Faiances Emporitanes en col·laboració amb l'arquitecte Rafael Masó.

L'intent de descobrir els misteris de la ceràmica antiga esdevingué per a Joan Coromina una veritable obsessió vital que el va tenir capficat una bona colla d'anys

AUTOR: JOAN COROMINA PUJOL (1909). EDUARD PUNSET

>> Plat imitació de ceràmica àtica (col·lecció particular).

Aquest treball, justament, pretén reivindicar la figura de Coromina com a ceramista, divulgar la seva obra i constatar la innegable influència del seu mestratge en el naixement de la nova ceràmica artística bisbalenca; recuperar, en definitiva, un reconeixement que els seus propis contemporanis ja li concedien, tal com s'expressava vehementment en el setmanari *L'Avenç del Empordà* del 4 de maig de 1907: «Prò, a ne'n Joan Coromina, encare hi cab estudiarlo baix un altre aspecte; en el de ceramista notabilíssim. No n'ha tingut prou ab l'ensenyansa de les Belles Arts; ha volgut qu'aquestes tinguessin

>> *Terra sigil·lada sud-gà·lica.*

aplicació a la ceràmica y a lograr el seu noble y desinteressat propòsit ha sacrificat anys y més anys y bona part dels fruits materials del seu treball [...] No es, donchs, en Joan Coromina un teòrich; és un mestre teòrich y pràctich tot d'una pessa, qu'ajuntant aquestes dugues condicions està cridat a exercir una influencia decisiva, en sentit progressiu y veritablement artístich, sobre l'industria ceràmica bisbalenca».

>> *Detall d'una sala de l'Escola Menor de Belles Arts, cap a 1920.*

L'intent de descobrir els misteris de la ceràmica antiga esdevingué per a Joan Coromina una veritable obsessió vital que el va tenir capficat una bona colla d'anys. La seva tasca de recuperació de formes i decoracions de l'antiguitat clàssica realment no es pot entendre si no es vincula al moviment artístic que es vivia en aquells moments a Catalunya: el neoclassicisme, una ferma defensa de l'educació i la cultura que volia enaltir i reforçar la identitat cultural catalana recuperant les arrels hel·lenístiques com a fet diferencial de la personalitat i identitat nacionals. L'any 1885 ja trobem Coromina realitzant les primeres proves, tal com publicà *El Eco Bisbalense* del primer de març: «[...] un artista de esta

Amb Coromina, per primera vegada en tota la història de la ceràmica de la Bisbal els objectes van cedir els valors tradicionals de funció i d'ús en favor d'altres d'estètics i decoratius

Villa, amigo nuestro, está practicando ensayos para poder dar un nuevo giro á nuestra industria alfarera. Sabemos que ha empezado a dar nueva figura, á los jarrones sobre todo, para que, le sirvan los primeros como de moldes ó tipos para proseguir los ensayos. Fáltanle hacer las pruebas sobre el decorado y vidriado, y también sobre tierras especiales [...] Sabemos también que el citado artista-industrial hase inspirado en su noble idea [...] al ver como siempre fue este país, según prueba el Sr. Pella y Forgas en su erudita historia del Ampurdán, productor de buena alfarería: cuya prueba está en los fragmentos de cerámica regalados por dicho Sr. á nuestro amigo [...]».

Molt probablement, algun dels fragments de ceràmica arqueològica descoberts a l'interior d'un dels motlles de la fàbrica Coromina, i actualment conservats al Terracotta Museu de la Bisbal, pertanyen a aquest obsequi de l'erudit beguenc. Paral·lelament, amb un grup d'amics interessats com ell per l'art i l'arqueologia, promogué des de l'associació bisbalenca L'Escut Emporità algunes excursions a diferents jaciments de la comarca. Coromina ho vivia amb veritable passió; fascinat pels fragments ceràmics que apareixien en superfície, en recollí multitud, els quals, de retruc,

>> *Una classe a l'Escola Menor de Belles Arts, cap a 1910.*

li serviren com a font d'inspiració i model per a les seves reproduccions.

El 29 d'agost de 1886 *El Eco Bisbalense* informava d'avenços en el seu treball: «Tal vez alguno de nuestros lectores recuerde que, en un suelto de crónica de uno de los primeros números de este Periódico dijimos: que un artista unido á cierto industrial de esta villa trataban de resucitar la antigua y perdida cerámica amporitana; pues bien, desde entonces no dejé de preocuparles esta idea un solo día, hasta que hace muy poco han logrado ya algo de lo que tan en buena hora concibirían. Hemos visto unos jarros de barro cocido muy bonitos por su forma, color natural y elegancia. Se nos dijo faltaba todavía decorarlos, que ciertamente no es lo de menos; sin embargo auguramos que así como han logrado dar el primer paso, con estudio y constancia lograrán dar los demás y llegarán á ver colmados sus afanes [...]».

Val a dir que l'industrial terrisser que donava forma a les reproduccions de Joan Coromina, de cognom Sunyer, tal com ens informava Octavio de Carreras, era molt probablement Joan Sunyer (escrit *Sunyé, Suñé, Suñer*) i Baduà, titular d'un dels obradors documentats a la primeria del segle XX, situat al carrer del Paral·lel.

El triomf d'una idea

Malgrat el treball persistent, van haver de passar gairebé 20 anys perquè els esforços de Coromina es veiessin coronats finalment per l'èxit. Una notícia recollida en el setmanari *La Crònica* de l'11 d'agost de 1904 destaca la novetat: «Hem tingut ocasió de visitar lo taller de'n Joan Corominas, mestre de dibuix d'aquesta població y de la visita ens en emportarem una impressió de goig y de sorpresa á la vegada. De sorpresa, perquè ens poguerem convèncer de que, qui menys indicat semblava per reformar l'indústria de la cerámica, el qui no había conegut may las terras, los barnissos y las dificultats de la cocció, ha sigut el que ha lograt la reforma radical en los pro-

Van haver de passar gairebé 20 anys perquè els esforços de Corominas es veiessin coronats finalment per l'èxit

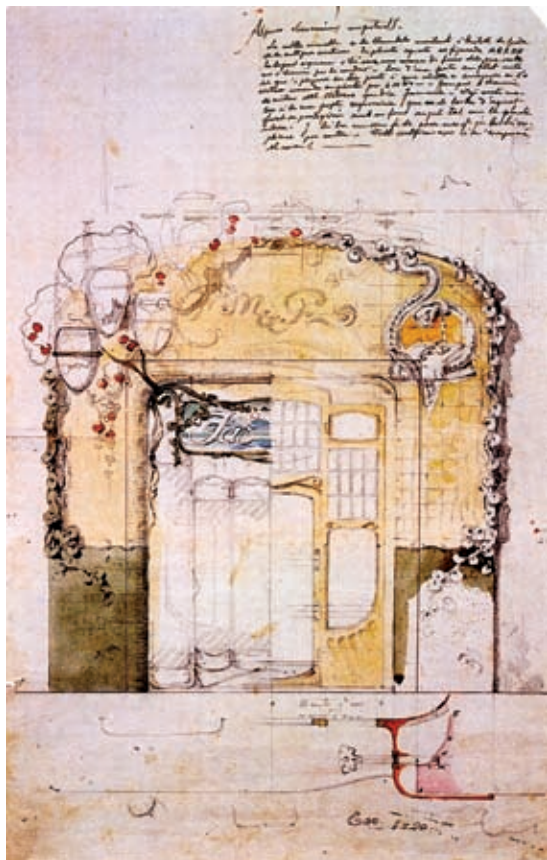
AUTOR: JOAN COROMINA PUJOL (1909). FOTOS: E. PUNSET

>> *Plata imitació de cerámica àtica i segell «COROMINA / LA BISBAL / 1909» (col·lecció particular).*

cediments d'elaboració: de goig perquè habèm pogut observar que la rutinaria indústria cerámica bisbalenca, [...] ha adquirit un grau de perfeccionament y un caràcter decoratiu y artístich embejables. L'amich Corominas, [...] ha ob-

FONS RAFAEL MASÓ, PROJECTES [AHCOCAC]

PROCEDÈNCIA: HEMEROTECA ACBE.

>> Anunci publicitari «Art Ceramich Corominas fills», inserit en el periòdic L'Escut Emporità del dia 15/08/1906.

>> Vas imitació terra sigil·lada sud-gàl·lica decorada, forma Drag. 37 (col·lecció particular).

AUTOR: JOAN COROMINA PUJOL
FOTO: EDUARD PUNSET

>> Alçat de la façana de la Farmàcia Masó de Girona (1908).

tingut exemplars molt diferents dels de ceràmica decorativa fins are sortits dels tallers bisbalenchs; [...] ha donat un aspecte completament nou á l'industria de la ceràmica. El felicitém coralment».

A força de dedicació i paciència, doncs, Coromina es convertí en expert ceramista. Esperonat per l'èxit de les seves reproduccions, va decidir muntar pel seu compte un taller dedicat a la producció de ceràmica. Des de bon principi va disposar de la col·laboració dels seu fills, llavors adolescents, els quals començaven ja a afermar-se en els seus talents, Joan Baptista des d'un vessant més artístic, Alfons més dedicat a aprendre l'ofici. La notícia més antiga d'aquest taller data del 15 d'agost de 1906, en un anunci publicat a *L'Escut Emporità*. Aquell mateix estiu, coincidint amb la festa major de la Bisbal, el taller Coromina exposà públicament els seus treballs en ceràmica. A *La Crònica* del dia 24 se'n feien ressò: «Ha cridat l'atenció, aquestos días de festes, l'exposició de l'Art Cerámich de J. Coromina fills, en l'aparador de la Sastreria de'n Narcís Pagés».

El nou obrador familiar va esdevenir una bona plataforma per estimular el desenvolupament de la personalitat de cadascun dels fills de Coromina i les seves predisposicions artístiques. *L'Avenç del Empordá* del dia 27 de juliol de 1907 informava que Joan Baptista s'ocupava de la decoració dels objectes: «Pró lo més admirable en el jove Coromina no está en la part pictórica solzament; lo qu'es més d'admirar está en la pluralitat de coneixements artístichs ja que, tant en la decoració de la notable ceràmica sortida del taller de son pare»; Alfons, per la seva banda, compaginava el treball dins l'empresa familiar amb altres feines, segons *L'Avenç* del 10 d'agost: «[...] en el taller de ceràmica de nostre estimat amich en Joan Bagué no's pot donar l'abast al gran nombre de demandes de can-

Esperonat per l'èxit de les seves reproduccions, va decidir muntar pel seu compte un taller dedicat a la producció de ceràmica

tis decorats y palillers, en termes que en una setmana han sortit 36 caixes destinades a Barcelona y Montserrat solzament. Ab aquest motiu felicitém coralment al amich Bagué y als seus inteligents auxiliars decoradors els coneguts artistes en ceràmica Sebastiá Padrós (que produeix pe'l seu compte) y n'Anfós Coromina».

A principi de 1907 l'associació Escut Emporità organitzà una Exposició Local d'Art sota la direcció del mateix Coromina, on s'aplegaren obres de diversos artistes i industrials bisbalencs i dels alumnes de l'Escola Menor de Belles Arts. La crònica de la mostra, publicada a *L'Avenç del Empordá* del 4 de maig, destaca novament el treball de Coromina: «Després d'inombrables tentatives, ensaigs y decepcions; després de véncer mil obstacles oposats per la rutina y per la falta d'elements apropiats, en Joan Coromina ha vénsut y, retrovant el secret de la ceràmica antiga que tanta nomenada va donar a Pompeya, avuy construeix objectes decorats com els d'aquell temps, dels quals els visitants de l'Exposició local d'Art, organizada per L'Escut Emporità, en varen poguer veurer notables exemplars, admiració dels inteligents en la materia». Val a

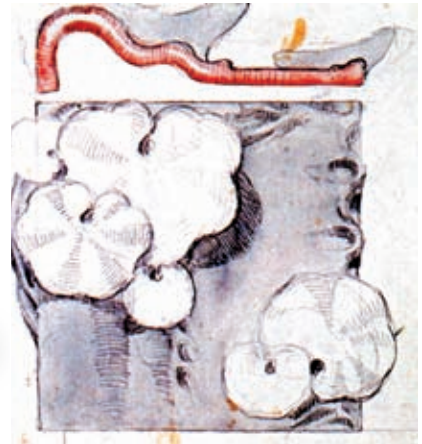
>> *Vas imitació terra sigil·lada sud-gàl·lica decorada (col·lecció particular).*

>> *Prototip en guix d'un vas de terra sigil·lada sud-gàl·lica decorada.*

AUTOR: JOAN COROMINA PUJOL.
TERRACOTTA MUSEU (FONS COROMINA).
FOTO: EDUARD PUNSET

>> *Dibuix d'una rajola del marc de la façana de la Farmàcia Masó.*

dir que Coromina no només presentà a l'Exposició reproduccions de peces clàssiques, sinó que va ampliar el seu catàleg amb altres de fantasia, tal com es recollia en l'edició del 16 de febrer: «col·lecció de plats y jerros d'istilt grech; fayence, rajoles decorades, tabaqueres afumades, plats per pintar».

Altres notícies aparegudes a la premsa de l'època refereixen noves creacions, com un plat ceràmic decorat amb l'escena del «Descobriments d'Ariadna per Baco», que fou ofert en els Jocs Florals de la Bisbal de 1907. Al setembre d'aquell mateix any, la seva instal·lació de «Ceràmica Artística Catalana» presentada a l'Exposició de Minería i Treballs Hidràulics de Barcelona fou premiada amb medalla de plata.

Amb aquestes referències, no és d'estranyar que quan l'arquitecte Rafael Masó, pel gener de 1908, va fer estada a la Bisbal per fer-se càrrec de l'avenç que havia experimentat la indústria ceràmica i interessar-se per les possibilitats d'aplicar-la a les seves obres, es dirigís directament a veure la família Coromina. La visita, informada a *L'Avenç* de l'11 de gener, va satisfer l'arquitecte i Masó deixà encarregada «[...] a un ceramista amic nostre la construcció, en rajola, de la fatxada d'un establiment, que dintre poch, s'obrirà a Girona». L'amic era Joan Coromina i Pujol, i l'establiment, la farmàcia Masó, per a la qual realitzà les peces de ceràmica negra de la façana.

El naixement d'una indústria

Ben aviat, i paral·lelament als treballs de Joan Coromina, un petit grup d'arte-

sans (Manuel Ferrán, Joan Bagu i Sebastià Padrós) seguiren el seu exemple i van començar també a produir peces ceràmiques clarament artístiques i decorativistes. Aquesta nova producció tingué un desenvolupament extraordinari en la primera dècada del segle XX, i cal enquadrar-la dins del moviment artístic –amb major o menor afinitat estètica– del Modernisme. Molt especialitzats, aquests artesans artistes es dedicaren, alguns plenament, a asortir un mercat florent amb peces –figures, cànirs decorats, testos, florerer, tabaqueres, portaescradents...– fins llavors desconegudes, d'una alta qualitat artística i destresa tècnica.

Així, la nova ceràmica es configurà com una alternativa reeixida davant la crisi que patí la manufactura tradicional durant els primers anys del segle XX, enrocada en el proteccionisme dels seus obsolets sistemes de producció i tècniques artesanals, una alternativa que havia sorgit justament de persones externes a l'ofici. El fenomen, tanmateix, ja era observat pels seus mateixos contemporanis, tal com explica la notícia apareguda a *L'Avenç del Empordà* del 21 de març de 1908: «La ceràmica bisbalenca ha adquirit certa fama en els mercats, fama deguda a la constància i esforç d'algunes

persones que, sense esser ceramistes professionals, s'han imposat la tasca de determinar l'evolució en sentit artístic. Sembla estrany, pro lo cert es que, en la producció de pesseres més o menys artístiques y de fantasia y en el pas endavant que s'ha donat per medi dels enmotllats i en l'aplicació de barnissos, a la vanguardia hi ha tingut de figurar els profans en la ceràmica, en Coromina, en Ferran y en Padrós».

La «ceràmica artística catalana» va marcar un punt d'inflexió en la manera d'entendre l'objecte, i també va definir una manera particular i diferent d'entendre la realitat. Perquè, per primera vegada en tota la història de la ceràmica de la Bisbal, els objectes cediren els valors tradicionals de funció i d'ús en favor d'altres d'estètics i decoratius, va desaparèixer el sentit de l'equilibri entre la funció i la forma i s'inicià una etapa caracteritzada per l'abarrocament de les formes i les tècniques decoratives. A partir de llavors, la coherència i la sobrietat que caracteritzaven els objectes preindustrials van ser substituïdes per l'efectisme –i a vegades per la desproporció de les formes– de la nova ceràmica decorada.

Xavier Rocas és conservador del Terracotta Museu.

Nota: Les notícies recollides en el text procedeixen de fons hemerogràfics conservats a l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà i a l'Arxiu Municipal de Palafrugell. La seva transcripció respecta l'idioma, l'ortografia i els girs lingüístics de l'original.

La «ceràmica artística catalana» va marcar un punt d'inflexió en la manera d'entendre l'objecte

PER SABER-NE MÉS: [RdGLINK](#)